

СТРАНИ ЕЛЕМЕНТИ У ЛЕКСИЦИ ПРЕРАДЕ ПРИМАРНИХ СТОЧАРСКИХ ПРОИЗВОДА У ГОВОРИМА ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

У раду су анализирани страни елементи у лексици прераде примарних сточарских производа (млека, вуне, меса, коже) у говорима југоисточне Србије. Материјал је делимично ексцерпиран из објављених речника (Пирот, Тимок, Лужница, Лесковац, Црна Трава, Јабланица итд.), а делом прикупљен на терену уз помоћ упитника. Извршена је семантичка и етимолошка анализа. Показало се да у поменутој лексици бројем доминирају турцизми (*шерденка, маја, багана, черек, цогљан, кавурма* итд.), старином грецизми и романизми, укључујући и позајмљенице из балканског латинитета (*вилија, зиђ, коматише, кутлача, скара; камчелка, клаиње, куластра, сера; урда*), док је мали број новијих позајмљеница из немачког (*крезде, вусикле, ролна, фарба, фулке*).

Кључне речи: сточарска терминологија, југоисточна Србија, дијалекатски речници, семантика, етимологија.

1. Лексика прераде примарних сточарских производа спада у сточарску терминологију у ширем смислу, која још обухвата и називе за опрему сточара, неке сточне болести, називе пастирских игара, веровања сточара, административних обавеза у вези са поседовањем стоке и сл. Она се – за разлику од сточарске терминологије у ужем смислу, која се тиче: појединих врста стоке (узраст, млађење, делови тела), узгоја стоке, опреме за стоку, стручности оних који раде са стоком – не узима као уско термилошка пошто се употребљава и у другим делатностима, које за своју основу имају сточарење [Бошњаковић, 1983: 2; Ракић-Милојковић, 1993: 12], једну од основних привредних грана становништва југоисточне Србије.²

¹ nadezda.jovic@filfak.ni.ac.rs

² Према подацима Милана Ђ. Милићевића [1884: XXXV] после ослобођења од Турака, становништво се у југоисточној Србији бавило углавном земљорадњом и сточарством.

1.1. Сматра се да су се Словени сточарењу учили од староседелаца Балканског полуострва, романовлашког становништва, које је било принуђено да се после словенске најезде повуче у планине, где се могло бавити екстензивним сточарењем [Георгијевић, 1978 : 123]. Концентрација несловенског живља била је велика на подручју југоисточне Србије (ЈИС) и они су, неко време, двајали источну и западну грану Јужних Словена [Ивић, 1986: 25]. Стога је претпостављено да ће страних наноса у сточарској терминологији овог дела Србије бити више него у другим испитиваним подручјима,³ иако су истраживања показала да је сточарска терминологија код Срба у основи словенског порекла [Бошњаковић, 1983: 88; Ракић-Милојковић, 1993: 85]. То потврђују и истраживања сточарске терминологије спроведена на ширем словенском подручју. Чак 141 питање у *Опитекарнаском дијалектолошком атласу* везано је за сточарство [ОКДА, 1987: 159–170].

1.2. Грађа која је у овом раду анализирана са становишта семантике и етимологије, и која се тиче прераде примарних сточарских производа (млека, вуне, мяса, коже), потиче из објављених дијалекатских речника говора са тла ЈИС [Динић, 2008; Живковић, 1987; Форски, 1997; Јовановић, 2004, 2007; Цветановић, 2013; Стојановић, 2010; Жугић, 2005; Митровић, 1992; Златановић, 1998],⁴ као и непосредно са терена [ЈС], где је прикупљана помоћу упитника.⁵ Порекло лексике прикупљене помоћу тих питања проверавано је у етимолошким речницима [Шкаљић, Скок, ЕРСЈ, БЕР, РРОДД, РЧД].

³ Ова претпоставка подстакла је израду до сада необјављеног магистарског рада о страним елементима у сточарској терминологији југоисточне Србије [Петровић, 1996]. Иначе, као страни елементи у сточарској терминологији код Срба обично се наводе романско-албанске позајмљенице, од којих су неке старобалканског порекла: *вурда, вилија, колострум, копиле, бач, белега, сугаре, мурга* [Бошњаковић, 1983: 89; Ракић-Милојковић, 1993: 81].

⁴ Говори призренско-тимочког дијалекта српског језика веома су добро језички испитани [Јуришић, Марковић, 2017]. Одликују их, као што је познато, изврстан број архаизама (нпр. сачувани су полугласник, финално и вокално *л*), као и низ иновација (експираторни акценат, аналитичка деклинација, аналитичка компарација, губљење инфинитива, удвајање облика личних заменица), које се називају балканизмима, будући да се јављају и у другим словенским и несловенским језицима Балкана [Ивић, 2001: 146–147].

⁵ Упитник са преко 700 питања сачинио је проф. др Недељко Богдановић. Грађа је прикупљена деведесетих година прошлог века из тридесетак пунктова са подручја ЈИС. Пунктови призренско-јужноморавског говорног типа на Косову нису укључени у анализу будући да су обухваћени монографијом *Пастирска терминологија Пећког Подгора* [Јашовић, 1997].

2. У самом Упитнику, као део семантичког поља *Сточарење*, постоје питања која се тичу рада са примарним сточарским производима, затим назива алатки што се при том користе, као и назива сточарских производа од млека, вуне, кострети, коже и меса.

2.1. Лексеме које се тичу прераде примарних сточарских производа подељене су у уже семантичке целине: рад са млеком, рад са вуном, рад са месом.

2.1.1. У семантичком пољу рад са млеком⁶ уочени су турцизми *маја*, *саламур*, *шерденка*, који нису значајно распрострањени на територији ЈИС судећи по потврдама у дијалекатским речницима.

2.1.1.1. „Овчије сирење“ назива се *шарде́нка* [ЈС]; в. и *шерде́н* „жуч“ [Златановић, 1998]. Уп. Шкаљић, 1989: *širden* „1. sirište, maramica zaklanog bravčeta“ < tur. *şirden* < pers.⁷

2.1.1.2. „1. Материја која се ставља у млеко да се згруша, 2. оно што се ставља у млеко да укисне, 3. овчије сирење“ зове се *ма́ја* [ЈС],⁸ *маја́* [ЈС; Динић, 2008]. Уп. Шкаљић, 1989: *maja* „kvas, kvasac“ < tur. *maya* < pers.

2.1.1.3. „Течност од млека и воде којом се прекрива сир у чабру“ назива се *саламу́р* [ЈС]. Уп. Шкаљић, 1989: *salamura* „slana voda s različitim začинима u kojoj se reparira meso; rasol“ < tur. *salamura* < tal.

2.1.2. Терминологија прераде вуне⁹ од позајмљеница садржи турцизам *боји* и германизам *фарба*.

2.1.2.1. „Боји пређу“ каже се *бо́ји* [ЈС], са изведеницама: *бојади́ сујем*, *бојади́ сује* [Живковић, 1987; Стојановић, 2010], *бојади́ шем* [Митровић, 1992], *бојаџи́ја* „занатлија који боји пређу за ћилимове и платно“ [Јовановић, 2004]. Уп. Шкаљић, 1989: *boja* < tur. *boya*.

2.1.2.2. „Боји пређу“ каже се и *фа́рба* (*се*) [ЈС; Јовановић, 2007], *ва́рба* [Динић, 2008; Живковић, 1987; Цветановић, 2013; Стојановић, 2010]. Уп. Скок: *farba* < нем.

⁶ Питања из Упитника под бројевима 677–689.

⁷ Свака семантичка одредница организована је на следећи начин: најпре је наведено значење из Упитника и лексичка грађа пописана на терену (означена скраћеницом ЈС), следе потврде из дијалекатских речника (означене скраћеницом речника). Њихово значење преноси се само уколико одступа од значења из Упитника. Експираторни акценат обележен је у знаком ´. На крају је дата етимологија лексеме, утврђена на основу неког од етимолошких речника. Одреднице из етимолошких речника нису акценатоване, а значење се доноси уколико знатније одступа од значења из ЈИС.

⁸ Ова лексема значи и „квасац“ [Митровић, 1992], „квасац од иситњеног наута, брашна, соли и вреле воде“ [Златановић, 1998].

⁹ Питања која се односе на рад са вуном, долазе у Упитнику под бројевима 690–704.

2.1.3. Рад са месом¹⁰ именује се следећим лексемама страног порекла:

2.1.3.1. *иско́рми, ко́рми* „извади утробу“ [ЈС; Динић, 2008]; уп. БЕР *корем* „част от тялото на човек или животно, която се намира между гърдите и краката“ < прабуг.

2.1.3.2. *шиће́ мби* [ЈС] и *шике́ мби* [Стојановић, 2010] „распори стомак и извади шкембе са цревима“;¹¹ уп. Шкаљић, 1989: *škembe* „1. želudac; drob, trbuh, trbušina; 2. jelo od trbuha“ < tur. *işkembe* < pers.

2.1.3.3. *комади́ше* [ЈС], *комати́ше* [ЈС; Јовановић, 2004; Стојановић, 2010] „сече месо на комађе,“ мада се основа овог балканског грецизма [Скок: *komad*], односи чешће на „комад, парче (хлеба)“ [Динић, 2008; Форски, 1997; Живковић, 1987; Цветановић, 2013; Жугић, 2005; Митровић, 1992; Златановић, 1998] – *кома́т*, те отуда и *комати́шем* „сечем, дробим у комаде, комадам (о хлебу)“ [Жугић, 2005].

2.2. Неке алатке које се користе у преради примарних сточарских производа у југоисточној Србији носе називе страног порекла.

2.2.1. За именовање алата за мерење и прераду млека употребљавају се позајмљени термини.

2.2.1.1. „Суд којим се мери млеко“ означава се балканским грецизмом *зић* [ЈС; Динић, 2008], уп. БЕР: *зигясвам, зигясам* „мера с теглика“ < грч. ζυγιάζω.

2.2.1.1.1. Сродног облика и значења је и лексема *мици* (мн. *ми́цеве*) [Динић, 2008] „мера за млеко на бачији од пет старих ока“.

2.2.1.2. „Плитка решеткаста кашика за превртање сира“ назива се *ћевће́* [ЈС],¹² *ћевђи́р* [ЈС; Живковић, 1987, Стојановић, 2010],¹³ *ћерђи́р* [ЈС], што је турцизам персијског порекла, уп. Шкаљић, 1989: *devdir*.

2.2.1.2.1. У истом значењу на знатно ужем терену долази по-

¹⁰ У Упитнику питања од 705. до 707.

¹¹ Од исте основе – *шкембе́* „шкембе; стомак, трбух; желудац“ [Живковић, 1987], *шкембе́* [Стојановић, 2010] – уп. и значења: „пробурази, проспе дроб некое“ [Јовановић, 2004: *шике́ мби, ицре́ ви*], „прободе“ [Цветановић, 2013: *ичке́ мби*], као и изведенице *шкемби́ћи* „јело начињено од дроба“ [Митровић, 1992], *шке мба (чке мба)* „човек великога стомака“ [Цветановић, 2013].

¹² У Врању и околини реч има општије значење „посуда с решеткастим дном која служи за цеђење“ [Златановић, 1998].

¹³ *Ћевђи́р* је у лесковачком говору „гвоздена цедиљка“ [Митровић, 1992].

зајмљеница из балканског латинитета, иначе грчког порекла, *ку'тлача* [ЈС], уп. Скок: *kutal*.¹⁴

2.2.1.3. „Справа за цеђење сурутке приликом прављења качкаваља“ зове се *ска'ра* [ЈС; Живковић, 1987], што је балкански грецизам [ЕРСЈ Оглед.: *скара*].

2.2.2. Међу називима алата за обраду вуне нашао се у говори-ма југоисточне Србије турцизам *дера'к* „гребен за влачење вуне“ [ЈС; Живковић, 1987; Динић, 2008],¹⁵ уп. Шкаљић, 1989: *tarak* „чешаљ, grebено; veliki чешаљ на мутарџијском стану којим сабија ткање“ < tur. *tarak*.

2.2.3. За обраду меса користи се и алат *сат'р* „секирица за се-чење меса, сатара“ [ЈС; Живковић, 1987; Митровић, 1992], чији је на-зив дошао турским посредством. Уп. Шкаљић, 1989: *satura, satara* < tur. *satır* < ar.

2.3. Више речи страног порекла забележено је у семантичком пољу сточарски производи, што је разумљиво пошто су у питању кул-турне позајмљенице.

2.3.1. Међу називима за производе од млека,¹⁶ туђице се највећим де-лом тичу посебних врста сира (*вилаја, вурда, качкаваљ*) или фаза у њихо-вој производњи (*ђубек, денка*) и посебних врста млека (*куластра, сера*).

2.3.1.1. „Прво млеко после јагњења“ именује се термином из бал-канског латинитета *кула'стра* [ЈС; Динић, 2008; Јовановић, 2004],¹⁷ *ку'ластра* [ЈС], уп. БЕР: *коластра* < лат. *colostra, colostrum*.

2.3.1.1.1. У значењу „прво помузено млеко после јагњења“ ја-вљају се и термини *сера'в* [ЈС; Митровић, 1992], *се'ра* [Златановић, 1998], *се'рлаво, се'раво (млеко), сера'во (млеко)* [ЈС]. Уп. Георгије-вић, 1968: 107–108, *sjera* < лат. *serum* „сурутка“, в. и рум. *ser; zer* „су-рутка“, са тумачењем да се прво млеко лако груша као сурутка.

¹⁴ Речи *ку'тлача* у говору села Каменице код Ниша [Јовановић, 2007] и *кутла'јка* у говору Црне Траве [Стојановић, 2010] значе „већа кашика полулоптастог облика са дршком, служи за сипање јела“.

¹⁵ Детаљнији значење дато у Динић, 2008 гласи: „справа у облику мале клупице са гвозденим шилцима на горњој страни упереним увис, на којој се чешљају вуна и кучина“. Митровић, 1992 бележи *тара'к* „мутавџијска алатка“, са тумачењем: „Тарак је алатка од ораховог дрвета. На његовом доњем делу се налазе челични зупци“.

¹⁶ Питања у Упитнику под бројевима 220 до 255.

¹⁷ У оба дијалекатска речника значење је проширено: „прво млеко после телења, јагњења, порођаја, colostrum“ [Динић, 2008], „прво млеко после јагњења, кожења или тељења“ [Јовановић, 2004], на чему се у Упитнику није инсистирало.

2.3.1.2. „Масна скрама на површини расхлађеног млека“ зове се *кајмак* [ЈС], *кајмак* [ЈС; Митровић, 1992]. Уп. Шкаљић, 1989: *кајмак* „1. скоруп, млијечни производ који се добије искућивањем крављјег или овчијег млијека, 2. рјена која се појави на површини приликом кућања кафе, 3. фиг. оно што је најбоље, што је пробрано, сеж пећега“ < тур. *кајмак*.

2.3.1.3. „Бела маса која се добије кад се са површине млека скине скоруп“ такође се назива *кајмак*, *кајмак* [ЈС], уп. 2.3.1.2.

2.3.1.4. „Млечни производи са бачије“ именују се карпатско-севернобалканским пастирским термином нејасног порекла *бачија* [ЈС; Живковић, 1987].¹⁸ Уп. ЕРСЈ 2: 268–269, *бач* са паралелама: буг., мак. *бач*, слч. *bač*, пољ. *bacz*, рум. *baciu* „старешина пастирског стана“, ал. *baç* „исто“, мађ. *bács/bacs/bacsó* „овчар“ [в. и Јовић, 2015: 220].

2.3.1.5. „Сир који се оставља у коцкастим комадима“ у говорима ЈС назива се *велија*, *вилија*, *фелија*, *филија*, уп. Скок: *орљаца*, где се *фелија/велија* тумачи као грецизам латинског порекла; у РЧД: *филия* < грч. *phylon* „лист“. Ово наводи на закључак да је значење „сир који се оставља у коцкастим комадима“, свакако, настало метонимизацијом преко значења „кришка сира“ (в. 2.3.1.6), од значења „одрезак (лист) сира“, будући да се сир у комадима може сећи на листове.

2.3.1.6. „Кришка сира“ зове се *велија* [ЈС; Динић, 2008; Јовановић, 2004; Митровић, 1992; Жугић, 2005], *вилија* [Живковић, 1987;¹⁹ Жугић, 2005], *фелија* [Жугић, 2005], *филија* [Жугић, 2005; Златановић, 1998 „већи комад сира“], в. 2.3.1.5.

2.3.1.7. „Сир настао кувањем сурутке“ именује се старобалканском предирском речју *вурда* [ЈС; Динић, 2008; Живковић, 1987; Јовановић, 2004; Стојановић, 2010],²⁰ *вурда* [ЈС], *урда* [ЈС; Жугић, 2005; Стојановић, 2010; Златановић, 1998].²¹ Уп. Брозовић, Ивић, 1988: 43, *urda*.

¹⁸ Реч *бачија* полисемична је у пиротском говору. Остала значења наведена у Живковић, 1987 су: „летње истеривања оваца у планину и здруживање оваца више власника ради заједничке испаше, муже и прераде млека; место у планини са колибама и торовима где у летњим месецима бораве овчари...“. Иста лексема у Лужници значи „помешане овце“ [Форски, 1997], док је у речнику црнотравског говора *бачија* „место на планини са колибама и торовима где су лети напасане овце“ [Стојановић, 2010].

¹⁹ Реч *вилија* у пиротском говору има општије значење „одрезак, кришка“ [Живковић, 1987].

²⁰ Рецепт за *вурду* у Лужници и Заплању нешто је другачији: „млечни производ. Лужнички специјалитет који се прави од процеђеног киселог млека, соли и паприке...“ [Форски, 1997; Цветановић, 2013].

²¹ У лесковачком говору ова реч долази у значењу „отпаци од сира“ [Митровић, 1992].

2.3.1.8. „Зеленкаста материја која се појави на површини сира“ каже се *бу’ћа* [ЈС; Јовановић, 2007; Стојановић, 2010; Цветановић, 2013].²² Порекло ове речи није разјашњено. Уп. Скок: *bud*, који не даје решење и не слаже се да је реч турског порекла, како је мислио још Даничић, а тако мисли и Шкаљић, 1989: *buda*, *bud*.

2.3.1.8.1. У истом значењу јавља се и реч *си’га* [ЈС], добијена помоћу Упитника. Међутим, дијалекатски речници ову лексему не бележе у том значењу.²³ Етимологија речи остала нам је нејасна. Можда се може довести у везу са *сингав* „сив“, уп.: Шкаљић, 1989: *singav* „siv, ugasito olovne boje“ < tur. *sincabi* < pers.

2.3.1.9. „Материја која се добија када се сир кува, соли и меси“ именује се балканским турцизмом јужноиталијанског порекла *качкава’л*, *качкава’љ*, *кашкава’љ* [ЈС].²⁴ Уп. Скок: *kačkavalj*; Шкаљић, 1989: *kačkavalj*.

2.3.1.10. „При превртању качкаваља део качкаваљске масе која се јавља као вишак од количине потребне за пуњење калупа, те се враћа у суд са још необрађеном качкаваљском масом“ зове се *ђобек* [ЈС; Живковић, 1987], *ђубек* [ЈС; Живковић, 1987].²⁵ Уп. БЕР: *губек*² „чутура или корито, в които чукат смрадилката при обработване на кожата; сандџк за солене на сланина“, вж. *дибек* < тур. *dibek* също; Шкаљић, 1989: *dibek* „1. stupa (havan) u kojoj se tuče pržena kafa i sl., 2. tabačka (kožarska) stupa“ < tur. И у овом случају значење у говорима ЈИС добијено је метонимизацијом – маса која се враћа у суд назива се турским именом тог суда.

2.3.1.11. „Погаче качкаваља, наслагане једна изнад друге на бачији ради зрења, а затим спаковане ради транспорта“ именују се турцизмом *де’нка* [ЈС; Живковић, 1987].²⁶ Уп. Шкаљић, 1989: *denjak* „bala, upakovana roba; svežanj, zavežljaj, paramak“ < tur. < pers. Исто тумачење даје и Скок: *denak*.

²² Одатле и изведено *буђо’шем се* „убуђам се, уплеснивим се“ [Жугић, 2005].

²³ Уп.: „бусен траве ископан заједно са земљом“ [Динић, 2008], „бигар (тврд талог), камен пешчар“ [Јовановић, 2004], „појава на затвореној посуди (од хладноће или врења)“ [Форски, 1997], „разлеђени нанос леда“ [Митровић, 1992], „бигар, влага“ [Стојановић, 2010].

²⁴ Уп. *кашкаваљци’ница* „бачија; радионица где се израђује качкаваљ“ [Живковић, 1987].

²⁵ У пиротском говору *ђобек* и *ђубек* значе још и „део браве, реза за затварање врата“ [Живковић, 1987].

²⁶ У протском говору *де’нка* ж мн. *де’нће* значи још и „бала, завежљај, дењак“ [Живковић, 1987], што је општије значење које, у начелу, бележе и други речници: *де’нка* „свежањ“ и *де’њак* „смогулак, бала“ [Митровић, 1992], *де’нка/де’ња* „1. снопић, рукохват; 2. куп, скуп нечега“ [Стојановић, 2010], *де’ња* „количина од пола коњског товара“ [Златановић, 1998].

2.3.1.12. „Јело од топљеног и укуваног младог сира и кукурузног брашна“ зове се *белмуџ*, *качамак* или *кутмач*.

2.3.1.12.1. Реч *белмуџ* има различите реализације и широко је присутна на терену ЈИС: *бе́лмуџ* [ЈС; Динић, 2008; Живковић, 1987; Жугић, 2005], *белму́џ* [ЈС; Стојановић, 2010], *бе́лимуж* „врста јела (од кукурузног брашна с луком или од сира)“ [Митровић, 1992], *бе́ли муџ* „јело које се прави од свежег маслаца, неусољеног младог сира и кукурузног брашна“ [Златановић, 1998]. У питању је карпатизам, чија је етимологија нејасна [ЕРСЈ 3: *белмуџ*].

2.3.1.12.2. Турцизам *качамак* има следеће фонетске и прозодијске варијанте: *кача́мак* [ЈС], *качама́к* [ЈС; Форски, 1997], *качема́к* [Живковић, 1987; Стојановић, 2010]. Уп. Шкаљић, 1989: *каџатак* < тур.

2.3.1.12.3. Најређе је у наведеном или сличном значењу потврђен турцизам *кутмач*: *кутма́ч* [ЈС; Златановић, 1998 „пуномасно овчије млеко кувано дуже на тихој ватри“], уп. БЕР: *котмач* < тур. *koyutmaç* „яние, приготвяно чрез преваряване на гъстото есенно мляко на овците; коластра“.

2.3.2. Међу називима производа од вуне, кострети и коже²⁷ такође има речи страног порекла. Углавном су у питању старије позајмљенице распрострањене шире на Балкану.

2.3.2.1. „Вуна која још није опрана“ зове се: *се́рава ву́на* [ЈС; Стојановић, 2010; Жугић, 2005], *се́ра* [ЈС; Митровић, 1992],²⁸ *се́рава* [Златановић, 1998], *се́ра ва* [ЈС],²⁹ *се́раи ва* [ЈС]. Порекло речи в. у 2.3.1.1.1, уз додатно тумачење да је вода од непране вуне слична боји сурутке [Георгијевић, 1968: 107–108].

2.3.2.2. „Вуна од шилеџета“ именује се према грађи из упитника само сложеним лексемама: *в́лна од шиле́џе*, *в́лна од шилеџети́на*, *ву́на од шилеџи́ћи*, коју прегледани дијалекатски речници не бележе.³⁰ *Шилеџе*, уско сточарски термин који се тиче узраста стоке [Јо-

²⁷ Питања у Упитнику (256–288).

²⁸ У тимочком говору *се́ра* „2. жут, мастан овчији зној на који мирише тек острижена вуна“ [Динић, 2008].

²⁹ Ова лексема јавља се и у значењу „испрана вуна као лек“ [ЈС; Митровић, 1992].

³⁰ У речницима је регистрована лексема *шилџе* „прошлогодишње јагње“: *шилџе* [Митровић, 1992; Стојановић, 2010; Златановић, 1998], *шилџе́* [Јовановић, 2004; Цветановић, 2013], *ши́ле/ ши́ло/ шилџега́р* [Динић, 2008] и од ње изведене речи: *шилџе́ жина* „шилџад“ [Живковић, 1987], *шилџега́рник* „место на коме се чува шилџад“ [Јовановић, 2007].

вић, 2015: 217], нејасне је етимологије, према Скоку [*šiljeg*] предсловенска реч, која је Србима дошла посредством албанског.

2.3.2.3. „Комад вуне добијен влачањем на вуновлачари“ назива се *ро́лна* [ЈС] и представља германизам. Уп. Скок: *rolj*.

2.3.2.4. „Свитац вуне или памучне пређе, канура, канчело“ зове се *камчелка* [ЈС; Динић, 2008], што може бити реч из балканског латинитета, а по значењу је блиска и турцизму *кангал*, грчког порекла. Уп. Скок: *kančelo*.

2.3.2.4.1. У истом значењу јавља се и балканска реч персијског порекла *канура* „свитац вуне или друге пређе скинут са моловила“ [Динић, 2008]. Уп. Скок: *kanura*.

2.3.2.5. „Вуна која гребенањем остане за грубље предиво“ означава се простим лексемама *штим* [ЈС; Динић, 2008; Живковић, 1987], *шти́мкава* [ЈС], *шти́мкана* [ЈС; Златановић, 1998], као и сложеним лексемама *шти́мава ву́на* [ЈС], *шти́мкава ву́на* [ЈС]. Основа *штим* је нејасне етимологије и није потврђена у прегледаним етимолошким речницима.

2.3.2.6. „Сукно од небојене црне вуне“ зове се *кла́шње* [ЈС; Динић, 2008; Форски, 1997; Живковић, 1987; Јовановић, 2004; Цветановић, 2013; Стојановић, 2010; Жугић, 2005; Златановић, 1998] или *кла́шња* [Митровић, 1992],³¹ што је рана позајмљеница из балканског латинитета. Уп. БЕР *клашне*, итал. *calza* < лат. *calzea* „чарапа“, *calze* „гаће, панталоне“, в. и Скок: *hlače*.

2.3.2.7. „Сукно од бојене вуне, обично црне боје“ именује се балканским турцизмом *ша́јак* [ЈС; Живковић, 1987; Јовановић, 2004]; *ша́јек* [Живковић, 1987].³² Уп. Шкаљић, 1989: *šajak*, Скок: *šajak*.

2.3.2.8. „Дугачка вунена сукња“ назива се речју турског порекла *вута́рка* [ЈС; Динић, 2008; Живковић, 1987; Цветановић, 2013; Стојано-

³¹ У прегледаним речницима семантичка дефиниција ове лексеме, која у основи значи „вунено сукно“, дата је различито, уз навођење одредница које се тичу боје, типа израде и квалитета: „ваљано сукно од небојене црне вуне“ [Динић, 2008], „вунено платно“ [Форски, 1997], „вунено ваљано сукно, ткино на домаћем разбоју“ [Живковић, 1987], „ваљано сукно од небојене црне вуне“ [Јовановић, 2007], „ваљано сукно од вуне; тканина одличног квалитета од које су неколико векова прављена мушка одела“ [Цветановић, 2013], „грубо сукно од вуне ткино на две и четири ните на разбоју“ [Стојановић, 2010], „вунена тканина домаће израде (обично ваљана), сукно“ [Жугић, 2005], „сељачко сукно, клашња“ [Златановић, 1998], „домаће сеоско сукно“ [Митровић, 1992].

³² Речници бележе и изведенице ове лексеме: „који је од шајка“ *ша́јачан*, *-чна*, *-чно* [Живковић, 1987; Јовановић, 2004]; *ша́јечан*, *-чна*, *-чно* [Живковић, 1987].

вић, 2010; Жугић, 2005; Митровић, 1992],³³ *вута* [Жугић, 2005],³⁴ *фута* [Златановић, 1998 „врста изаткане несастављене сукње“], *фута́рка* [Митровић, 1992, в. *вута́рка*, Жугић, 2005, в. *вута́рка*, *вута*]. Уп. Шкаљић, 1989: *futa (vuta)* „прегаџа, кеселја, застирач“ < tur.< ar.

2.3.2.9. „Вунене навлаке на ноге“ зову се *чара́не* [ЈС; *чара́на* у: Форски, 1997], *чара́нци* [ЈС], *че́ра́не* [ЈС], *че́ра́не* [ЈС; *че́ра́на* у: Динић, 2008; Јовановић, 2004; Стојановић, 2010; Жугић, 2005], *че́ра́нци*, *чора́не* [ЈС; *чора́на* у: Динић, 2008; Живковић, 1987; Митровић, 1992], што је познати турцизам персијског порекла. Уп. Шкаљић, 1989: *čarapa*.

2.3.2.9.1. У значењу „чарапе од плетене вуне“ у лесковачком говору долази германизам *фу́лке* [Митровић, 1992]. Уп. Влајић-Поповић, 1994: 454, *фулке*.

2.3.2.10. „Кратке чарапе, доколенице“ зову се *вусикле* (за жене) [ЈС; *вусикла* у: Цветановић, 2013; Жугић, 2005], *фу́сикле* [ЈС; Митровић, 1992, *фуси́кла* у: Жугић, 2005; Златановић, 1998], *фусті́кла* [Златановић, 1998],³⁵ што је такође германизам. Уп. Влајић-Поповић, 1994: 454, *фусикле*.

2.3.2.11. „Козја тканина, тканина од козине/кострети“ назива се речју турског порекла *ђе́бре* [ЈС; Митровић, 1992], *ђе́бра* [Златановић, 1998].³⁶ Уп. Шкаљић, 1989: *đebre*.

2.3.2.12. „Кожа младога јагњета“ назива се у ЈС *ба́гана*. Речници од исте основе бележе лексеме: *багане́* „сасвим младо јагње или јаре“ [Динић, 2008; Живковић, 1987] и *ба́ган* „јагњећа шубара“ [Митровић, 1992]. У основи је турцизам *bağan* истог значења, уп. Шкаљић, 1989: *bagana, bagane*.

2.3.2.13. „Каиш ширине ноге, који се одсеца од сушене коже ради прављења опанака“ зове се *ва́ша* [ЈС; Динић, 2008 „комад сланине

³³ У речницима се могу наћи различити описи ове реалије: Цветановић, 2013: „сеоска сукња“; Стојановић, 2010: „сукња од тканине ручне израде, извезена у доњем делу“; Жугић, 2005: „богато набрана сукња од тканине ручне израде, у новије време од индустријске тканине“; Митровић, 1992: „сукња која се опасује“. Једино у говору Каменице код Ниша [Јовановић, 2004] *вута́рка* значи „сукња која се опасује, изаткана је од памука; супротно: запрег је израђен од вуне“.

³⁴ У речнику М. Златановића [1998] *вута* је „женски вунени хаљетак без рукава“, а код Б. Митровића „кеџеља, прегача“, где слично значење има и *вута́ра* „сукња украшена чипкама и гајтанима, која се носи и као прегача“.

³⁵ У Каменици код Ниша *вусу́кла* је „кратка мушка чарапа извезена горе“ [Јовановић, 2004].

³⁶ Прецизније значење ове лексеме у врањском крају је „тканина од козине дугачка око пола метра, служи за глачање ужади“.

или свињске коже“], *vaša* [ЈС], *фа́ша* [ЈС; Златановић, 1998 „широка трака од коже“].³⁷ Уп. Скок: *faš*, можда из балканског латинитета преко рум. *fașe* 'Windel', алб. *fašë* 'Binde, Windel'; ПРОДД: *фаша*, упућује на рум. *fašă* 'широка изреска од кожа' (в. и 2.3.3.2.4).

2.3.2.13.1. У истом значењу долази и турцизам *каи́ш*. Уп. Шкаљић, 1989: *kaiš, kajiš* „1. remen; kožni opasač, 2. prstenasti krug od kovine kao obruč“ < tur. *kayış*. В. и значење у 2.3.3.2.4.1.

2.3.2.14. „Уштављена овчија кожа са вуном“ именује се словенским германизмом арапског порекла *шуба* [ЈС; Живковић, 1987],³⁸ дем. и хип. *шубарка* [Јовановић, 2004; Стојановић, 2010] и *шабу́ра*¹ [Златановић, 1998]. Уп. Скок: *šuba*.

2.3.2.15. „Уштављена овчија или звериња кожа на којој се седи“ назива се речју турског порекла и истог значења *поста́ђија* [ЈС; Живковић, 1987]. Уп. Шкаљић, 1989: *postecija, postekija (pustecija, pustekija)*.

2.3.3. Страна лексика међу називима за производе од меса³⁹ тиче се грубе обраде, назива ситнијих комада, прерађевина од меса и јела од меса и изнутрица.

2.3.3.1. Груба обрада меса подразумева вађење изнутрица и обраду половине и четвртине заклане животиње.

2.3.3.1.1. „Јагњеће, телеће и сл. изнутрице“ именују се германизмом *крéзле* [ЈС; Митровић, 1992 „црвене жлезде“]. Уп. РМС: *крезле*, нем. „врста јела од ситно исечене утробе и црева (обично од јагњета или телета)“.

2.3.3.1.2. „Једна половина (задња) половине заклане животиње“ назива се *бут* [ЈС], а речници бележе њен деминутив *бу́т'к* [Јовановић, 2007; Стојановић, 2010]. Уп. Шкаљић, 1989: *but*.

2.3.3.1.3. „Једна половина (предња или задња) половине заклане животиње“ зове се *че́рек* [ЈС], *чере́к* [ЈС; Живковић, 1987; Митровић, 1992],⁴⁰ што је турцизам персијског порекла. Уп. Шкаљић, 1989: *čejrek, čerek* < pers.

2.3.3.1.4. „Добар комад меса“ именује се лексемом *варда́љ* [ЈС; Динић, 2008]. Корен је германски, а дошао је Јужним Словенима преко романског [Ракић-Милојковић, 1993: 114].

³⁷ Уп. *фа́шам* „режем кожу на фаше за опанке“ [Златановић, 1998].

³⁸ Ова лексема у пиротском говору значи још и „крзнена постава на капуту; зимски капут постављен крзном“ [Живковић, 1987].

³⁹ Питања у Упитнику (289–300).

⁴⁰ У пиротском говору ова реч значи и „комад, одрезак меса“ [Живковић, 1987], а у лесковачком говору и „четвртина“ [Митровић, 1992].

2.3.3.2. Међу називима ситнијих комада мяса страног порекла доминирају турцизми: *кол*, *џогљан/џоглан*, *каши*.

2.3.3.2.1. „Комад, одрезак мяса, бута“ назива се *кол* [ЈС; Живковић, 1987; Митровић, 1992]. Уп. БЕР: *кол*⁶ „задан бут на заклано говедо“ < тур. *kol* „преден крак у животно“, а мало вероватно од глагола *клати*, како, иначе, ову реч тумачи Скок: *кол*⁷.

2.3.3.2.2. „Парче мяса са коском“ зове се *џогља́н* [ЈС; Динић, 2008],⁴¹ *џогла́н* [Динић, 2008]. Уп. Скок: *џога*, где се наводи и *џога*, вероватно турцизам персијског порекла.

2.3.3.2.3. „Месо око кичме заједно са костима кичме“ каже се у ЈС *креме́ надла* [исто и у Јовановић, 2004; Стојановић, 2010], *кремена́ дла*, *крмала́ да*, *крмена́ дла*. Према РСЈ: *крменадла*, реч би могла бити италијанског порекла.

2.3.3.2.4. „Веће комађе исечене сланине за топљење“ назива се *ва́ша* [ЈС; Динић, 2008],⁴² *ваша́* [ЈС], а означава се и сложеном лексемом *исечено на ваше*. Реч би могла бити из балканског латинитета. Уп. значење и етимологију дате у 2.3.2.13.

2.3.3.2.4.1. У истом значењу јавља се и турцизам *каши*, који има основно значење „кожни опасач, ремен“: *каи́ш* [ЈС].⁴³ В. тумачење у 2.3.2.13.1.

2.3.3.2.4.2. На исто питање из упитника добијен је и одговор *фрта́љ* [ЈС], хунгаризам германског порекла, који би пре одговарао значењу из тачке 2.3.3.1.3. Уп. Скок: *фрталј* „четврт, четвртина“.

2.3.3.3. Међу називима за прерађевине од мяса нашао се у грађи из ЈИС турцизам *пастрма́* „сушено овчије или козје мясо“ [ЈС; Динић, 2008; Живковић, 1987; Митровић, 1992; Стојановић, 2010; Жугић, 2005].⁴⁴ Уп. Шкаљић, 1989: *pastrama*.

2.3.3.4. Све забележене лексеме страног порекла које се тичу јела од мяса и изнутрица представљају турцизме: *џигерица*, *сарме*, *шкембиште*, *каврма*.

⁴¹ Иста лексема значи „чукаљ“ у говору села Каменице код Ниша [Јовановић, 2004]. Уп. и *џога́ њ* „глежањ“ [Митровић, 1992], *џогла́н* „ножни зглоб изнад стопала“ [Цветановић, 2013].

⁴² У Речнику тимочког говора ова лексема значи и „комад свињске коже“ [Динић, 2008].

⁴³ У Речнику говора села Каменице код Ниша уз лексему *каи́ш* долази и значење „2. део нечега што је изрезано, исечено од нечега а има облик каши“ [Јовановић, 2007], које би се могло односити и на семему „веће комађе исечене сланине за топљење“, тражену Упитником.

⁴⁴ Семантичка дефиниција незнатно се разликује у појединим речницима. Нпр: „суво мясо сушено у виду вешалица“ [Динић, 2008], „месо спремљено за зиму“ [Митровић, 1992], „сушено и димљено свињско и овчије мясо“, в. и *пастр’ми* „сече, комада мясо“ [Стојановић, 2010], „сушено и димљено свињско мясо“ [Жугић, 2005]. Уп. и РСМ: сушено и димљено мясо.

2.3.3.4.1. „Јело од барене или пржене јетре (цигерице)“ назива се на територији ЈС *џиге́рица*, *џиге́рице* мн., *џиге́рка*. Будући да се турзикама *џигерица* пре свега односи на део тела, уп. Шкаљић, 1989: *džigerica, džigera (džigarica)* „jetra, crna džigerica“ < тур. < pers, у дијалекатским речницима бележи се једино у том значењу: *џиге́р* [Живковић, 1987; Митровић, 1992; Жугић, 2005; Златановић, 1998]; *џиге́рка* [Јовановић, 2004; Стојановић, 2010; Жугић, 2005; Митровић, 1992], *џи́герчица* [Јовановић, 2004], *џиће́рица* цигерица (црна или бела) [Динић, 2008].

2.3.3.4.2. „Јело од ситно исецканих изнутрица (од цигерица, срца, слезина) које се при спремању обавијају марамицом“ на територији ЈС именује се простим лексемама *са́рме*, *са́рмица*, *са́рмице*, као и сложеним *са́рма од изну́трицу*, *са́рма од подроби́цу*, *са́рмице од цре́вца*. Назив *сарма* је турцизам, уп. Шкаљић, 1989: *sarma* < тур. *sarma* „ono što je zamotano, zavijeno“. У дијалекатским речницима потврђена је само у Јовановић 2004: *са́рмичка*.

2.3.3.4.3. „Јело од надева начињеног од ситно сецканих изнутрица коим се напуни бураг и тако кува“ именује се простом лексемом *шкемби́ште* [ЈС] и сложеном лексемом *изну́трица у шћембе* [ЈС], које у том значењу нису пронађене у дијалекатским речницима. О лексемама изведеним од основе *шкембе* турског порекла в. 2.1.3.2.

2.3.3.4.4. „Јело од чварака, са додатком млевених изнутрица и зачина“ означава се турцизмом *каварма́* [Живковић, 1987], *кавр́рма* [ЈС], *каврма́* [ЈС; Динић, 2008; Живковић, 1987; Јовановић, 2004], *каву́рма* [ЈС; Митровић, 1992; Златановић, 1998]. Уп. Шкаљић, 1989: *kavurma* < тур. *kavurma*.

3. Етимолошка анализа показала је да су међу лексемама које се тичу прераде примарних сточарских производа (млека, вуне, меса, коже) у говорима југоисточне Србије присутне основе пореклом из различитих несловенских језика.

3.1. Највише је турцизама, односно речи примљених преко турског језика, којих има у свим семантичким пољима, а посебно међу називима сточарских производа, нарочито од меса.

Тако се рада са млеком тичу: *ма́ја/маја́*, *саламу́р*, *шарде́нка*; прераде вуне глагол *бо́ји*; рада са месом глаголи: *ко́рми*, *иско́рми*, *шиће́мби*.

Међу називима алатки турцизми су: *ђевђе́* / *ђевђи́р* / *ђерђи́р* (за прераду млека), *де́ра́к* (за обраду вуне), *са́тьр* (за обраду меса).

Ипак, турцизми доминирају међу називима примарних сточарских производа, како од млека: *де́нка*, *ђобе́к* / *ђубе́к*, *ка́јмак* / *кајма́к*, *кача́мак* / *качама́к*, *качкавал* / *качкава́љ* / *кашкава́љ*, *кутма́ч*; тако и од вуне, кострети и коже: *ба́гана*, *вута́рка*, *ђе́бре*, *камче́лка*, *кану́ра*, *по́стађија*, *чара́не* / *чара́нци* / *че́ра́не* / *чера́не* / *чера́нци* / *чора́не*, *ша́јак*; и меса: *бут*, *кавр́ма* / *каврма́* / *каву́рма*, *каи́ш*, *кол*, *пастрма́*, *са́рме* / *са́рмица* / *са́рмице*, *че́рек* / *чере́к*, *џиге́рица* / *џиге́рице*, *џогља́н*, *шкемби́ште*.

Сви остали језици извори заступљени су далеко мањим и углавном уједначеним бројем позајмљеница.

3.2. Грецизми, који се убрајају у старији слој позајмљеница, појављују се у семантичким пољима: рад са месом – *комади́ше* / *комати́ше*; алатке за мерење и прераду млека – *зиђ*, *ска́ра*; производи од млека – *вели́ја* / *вили́ја* / *фели́ја* / *фили́ја*.

3.3. Романизми, који укључују и позајмљенице из балканског латинитета, тичу се производа од млека: *ку́ластра* / *кула́стра*, *се́ра* / *серља́во*; алата који се користе приликом прераде млека: *ку́тлача*; производа од вуне, кострети и коже: *ва́ша* / *ваша́* / *фа́ша*, *кла́шње*, *се́рава* / *ву́на* / *се́ра* / *се́рава* / *сераи́ва*; производа од меса: *варда́љ*, *ва́ша* / *ваша́*, *креме́надла* / *кремена́дла* / *крмалада* / *крмена́дла*. Сви пописани романизми припадају старијем слоју, осим позајмљенице *кременадла*.

3.4. Германизми обухватају термине који се тичу: прераде вуне – *фа́рба* (*се*); производа од вуне, кострети и коже – *ву́сикле* / *фу́сикле*, *ро́лна*, *фулке*, *шу́ба*; производа од меса – *кре́зле*, *фрта́љ*.

3.5. Најстаријем слоју позајмљених сточарских термина припада старобалканска предримска реч *ву́рда* / *вурда́* / *у́рда*, која означава млечни производ.

3.6. Остало је нејасно порекло речи *бачи́ја*, *бе́лмуж* / *белму́ж*, које означавају производе од млека, као и речи *штим* и од ње изведених речи *шти́мкава*, *шти́мкана* итд., што се тиче прераде вуне.

4.0. Циљ овог рада био је да покаже присуство и различито порекло позајмљеница у сточарској терминологији ЈИС, тачније у семантичким пољима која се тичу прераде примарних сточарских производа (млека, вуне, коже, меса). Страних елемената више је међу именима самих производа, док их је занемарљиво мало у именованима радњи и алата који се при томе користе.

4.1. Сточарска терминологија чува трагове туђих лексичких утицаја, што је било условљено самом врстом делатности, пошто је сточарење у прошлости било екстензивно, везано за промену станишта ради боље испаше стоке, као и за размену искустава различитих етничких скупина. То показује и чињеница да изван број ових лексема (нпр. *бач*, *ваша*, *зиђ*, *коластра*, *сера* итд.) познају и суседни словенски (бугарски, македонски) и несловенски (румунски, албански, грчки) језици, чиме оне постају балканске речи.

4.2. Старијем слоју припадају, свакако, старобалканске предримске (*вурда/урда*), позајмљенице из балканског латинитеа (*камчелка*, *клашње*, *куластра*, *сера*), грчке (*вилија*, *зиђ*, *коматише*, *кутлача*, *скара*) и позајмљенице нејасне етимологије (*бачија*, *белмуж*, *итим*), средњем – турске, а најмлађем оне из немачког језика, које се тичу производа од вуне (*вусикле*, *ролна*, *фулке*) и меса (*крезде*).

4.3. Бројност турцизама, којих има у свим обрађеним семантичким пољима, а посебно међу називима производа од меса, вуне и коже, објашњава се петовековним културним и административним утицајем Турака на простору југоисточне Србије.

4.4. Иако су предмет нашег рада биле позајмљенице у сточарској терминологији, мора се имати у виду да су шира истраживања потврдила да је овај лексички слој у говорима југоисточне Србије у основи словенског порекла.

Литература

- БЕР: *Български етимологичен речник* А-минго, Том , I–III. Софија, 1962–1986.
- Бошњаковић, 1985: Ж. Бошњаковић, *Пастирска терминологија Срема*. Нови Сад: Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике.
- Брозовић, Ивић, 1988: D. Brozović i P. Ivić, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Izvadak iz drugog izdanja Enciklopedije Jugoslavije. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.

- Влајић-Поповић, 1994: Влајић-Поповић, Ј. Германизми у говорима југоисточне Србије, у: *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу · Институт за српски језик САНУ Београд · Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 445–456.
- Георгијевић, 1968: С. Георгијевић, *Балканолошке студије I–II*. Ниш.
- Георгијевић, 1978: С. Георгијевић, Власи у средњовековниј српској држави. Ниш: *Нишки зборник*, бр. 6, 123–130.
- Динић, 2008: Ј. Динић, *Тимочки дијалекатски речник*. Монографије 4, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- ЕРСЈ Оглед.: Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, *Огледна свеска*. Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 15, Београд: Институт за српски језик САНУ, 1998.
- ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика*, Св. 1–3. Београд: Институт за српски језик: САНУ, 2003–2008.
- Живковић, 1987: Н. Живковић, *Речник пиротског говора*. Пирот: Музеј Понишавља.
- Жугић, 2005: Р. Жугић, *Речник говора јабланичког краја*. Српски дијалектолошки зборник LII. Београд: САНУ и Институт за српски језик САНУ.
- Златановић, 1998: Златановић, М. *Речник говора јужне Србије (провинцијализми, дијалектизми, варваризми)*. Врање: Врањске књиге, 1998.
- Ивић, 1986: П. Ивић, *Српски народ и његов језик*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Ивић, 2001: П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. (Приредио: Драгољуб Петровић). Сремски Карловци – Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Јашовић 1997: Г. Јашовић, *Пастирска терминологија Пећког Подгора*. Приштина: Народна и универзитетска библиотека.
- Јовановић, 2004: В. Јовановић, *Речник села Каменице код Ниша*. Српски дијалектолошки зборник LI. Београд: САНУ и Институт за српски језик САНУ.
- Јовановић, 2007: В. Јовановић, *Додатак Речнику села Каменице код Ниша*. Српски дијалектолошки зборник LIV. Београд: САНУ и Институт за српски језик САНУ.
- Јовић, 2015: Н. Јовић, Речи страног порекла у сточарској терминологији југоисточне Србије, у: *Движење и пространство в славјанските езици, литератури и култури*. Сборник с доклади от Дванадесетите меѓународни славистични четения Софија 9–10 мај 2014, Том први Езикознание. Софија: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, 215–222.
- Јуришић, Марковић, 2016: М. Јуришић и Ј. Марковић, Прилог библиографији призренско-тимочких говора од 1992. до 2014. године, у: *Александар Белић – 110 година од појаве Српског дијалектолошког зборника*, Зборник радова са истоименог научног скупа. Ниш: Филозофски факултет, 127–191.
- Милићевић, 1884: М. Ђ. Милићевић, *Краљевина Србија*. Београд.

- Митровић, 1992: Б. Митровић, *Речник лесковачког говора*. Београд: БИГЗ.
- ОКДА 1987: *Общекарпатский диалектологический атлас, Вступительный выпуск*. Скопје: МАНУ.
- Петровић, 1996: Н. Петровић, Страни елементи у сточарској терминологији југоисточне Србије. Магистарски рад у рукопису. Београд: Филолошки факултет.
- Ракић-Милојковић, 1993: С. Ракић-Милојковић, *Пастирска терминологија Кривомирског Тимока*. Српски дијалектолошки зборник XXXIX. Београд: САНУ и Институт за српски језик САНУ.
- РМС: РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика, I–III*. Нови Сад – Загреб : Матица српска – Матица Хрватска, 1967–1969; *Речник српскохрватског књижевног језика, IV–VI*. Нови Сад : Матица српска, 1971–1976.
- ПРОДД: *Речник на ретки, остарели и диалектни думи в литературата ни од XIX и XX век*, под редакцијата на Стефан Илчев. Софија, 1974.
- РСЈ: *Речник српскога језика*, ред. Мирослав Николић. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- РЧД: *Речник на чуждите думи в българския език*. Софија, 1978.
- Скок: Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- Стојановић, 2010: Р. Стојановић, *Црнотравски речник*, Српски дијалектолошки зборник LVII. Београд: САНУ и Институт за српски језик САНУ.
- Форски, 1997: Д. Манић – Форски, *Лужнички речник*. Бабушница: Дом културе.
- Цветановић, 2013: В. Цветановић, *Речник заплањског говора*. Гаџин Хан: Н. Б. „Бранко Миљковић“.
- Шкаљић, 1989: А. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost, 1989⁶.

Nadežda D. Jović

FOREIGN ELEMENTS IN THE LEXICON OF PROCESSING PRIMARY LIVESTOCK PRODUCTS IN SPEECHES OF SOUTHEAST SERBIA

Summary

The paper presents foreign elements in the lexical processing primary cattle products (milk, wool, meat, leather) in the speeches of south-east Serbia. The material is partially excused from the published dialectical dictionaries (Piro, Timok, Lužnica, Leskovac, Crna Trava, Jablanica etc.), and partly collected on the field using a questionnaire. A semantic and etymological analysis was performed.

It turned out that in the aforementioned lexicon dominate borrowers of Turkish origin (*šerdenka, maja, bagana, čerek, džogljan, kavurma* etc.). The oldest are the borrowers of old-Balkan and Roman origin (*urda, kamčelka, klašnje, kulastra, sera*), as well as of Greeek origin (*vilija, zid, komatiše, kutlača, skara*). The last are some borrowers of German origin (*krezle, vusikle, rolna, farba, fulke*).

Key words: south-east Serbia, cattle-breeding terminology, primary cattle products, lexical borrowings, etymology.